(УСПАМІНЫ З ГРАМАДЗЯНСКАЙ ВАЙНЫ)

…Пад'ём рот быў назначан на 24 гадзіны, з тым, каб на выходным рубяжы для наступлення быць роўна ў 2 гадз. 30 мінут.

Была ціхая, цёплая ноч. Месяц, нібы бязмоўны вартавы, ахоўваў цішыню сваімі халоднымі праменнямі і лашчыў расхрыстаныя постаці байцоў. Лёгкі шолах лісцяў надаваў ночы нейкую таемнасць. Стрэлаў не чулася, ды не да гэтага зараз. Чароўная ноч навяла іншыя думкі—проціleглыя крывавай вайне. Хацелася хоць на момант забыцца. Але халодны блеск вінтовак, састаўленых у козлы на шэрым фоне сопень спаўшых байцоў, варочаў да суровай сапраўднасці.

У 4 гадзіны ночы батальёны ўжо ішлі на выходны рубеж. Шэрыя калоны рот зліваліся з цемрай ночы. Людзі ішлі, як здані, зусім бясшумна. Прыглушана пастуквалі колы кулямётных двуколак. Ва ўсім руху адчувалася нейкая «забарона» на ўсе гукі. Нават коні як быццам баяліся іржаць.

Роўна ў 2 гадз. 30 мінут батальёны на выходным для наступлення рубяжы. Цішыня. Не чуваць галасоў і бразгатання колаў. «Забарона» на ўсе гукі пануе і тут.

Ужо ледзь-ледзь шарэе. Пачынаюць шчабятаць абуджаныя птушкі. Роты нерухома стаяць, чакаючы загаду.

Хочацца хутчэй на Нёман…

— Няўжо спяць?—хтосьці шапнуў у калоне.

— Спяць? Вось выйдзем з лесу, дык пазнаеш, як спяць.

— Тс-с,—чыпыяе шэпт камандзіра роты… і зноў ціха.

Прыглушанае драбязжанне тэлефоннага званка парушае цішыню першай раніцы.

— Я… Так… Разумею… Зараз пачынаю…

Кароткія ў паўголаса распараджэнні, і роты бясшумна разгортваюцца ў цэпі. Хутка без стрэлаў ідуць яны наперад, мякка шорхаючы нагамі па траве.

Першыя цэпі ўжо на ўскраіне лесу. Там, наперадзе, завуаляваны белай дымкай туману, відаць Нёман—наша бліжэйшая задача сённяшняга дня. О, Нёман! Быстры, глыбокі і шырокі Неман! Колькі ты зараз загубіш людзей, колькі ты крыві праглынеш!

Белапалякі прыкмецілі вышаўшых з лесу нашы цэпі і зараз-жа адкрылі кулямётны і ружэйны агонь. Разам узвілося некалькі рознакаляровых ракет, і іх артылерыя адкрыла агонь па лесу. Застагнаў лес, зароў, нібы паранены звер.

Застракаталі і нашы кулямёты, загрукатала артылерыя. Чуваць было, як загарэўся бой у суседнім батальёне. Чакаць няма чаго, трэба—наперад, на Нёман. І шэрыя купкі людзей, прыгібаючыся да зямлі, хутка прабягаюць некалькі секунд па рослай траве сенажаці, кідаюцца на зямлю і зноў адкрываюць агонь.

Першыя афяры. Кроў, стогны параненых і трупы забітых.

Радзеюць першыя цэпі, засцілаючы сабой пройдзены шлях. А з лесу смела ідуць усё новыя і новыя рады байцоў.

Агонь праціўніка мацнее ўсё больш і больш. Захлёбваюцца кулямёты ў шалёным стракатанні. Ружэйныя залпы рвуць досвітную рань злосна і працяжна. Іх грохат дапаўняе люты рэў артылерыі. Стогне і раве паветра і рэхам аддаецца ў лесе. Дзесяткі слупоў зямлі ад узрываў снарадаў высока ўздымаюцца ўгару, зацямняюць сабой выплаўзаючае з-за гарызонту сонца. І яно становіцца багрова-чырвоным.

А шэрыя цэпі чырвоных байцоў усё ідуць і ідуць уперад, к Неману, астаўляючы за сабой крывавы след. Заднія падганяюць пярэдніх, а пярэднія сваёй адвагай запаляюць задніх.

Вось і Нёман. Які ён дзівосны пад багранымі праменнямі ранішняга сонца. Хутка змяшаюцца яго зялёныя воды, журчаць, нібыта сядуюць, што патрывожылі іх.

Пярэднія цэпі ўжо на беразе. Перад імі—воды Нёмана. Але-ж што воды Нёмана, калі там, на процілеглым беразе, заклятый клясавы вораг.

— За мною… уперад.—раздаецца голас камандзіра роты, і ён першым кідаецца ў Нёман. Дзесяткі чырвоных байцоў бясстрашна кідаюцца за сваім камандзірам.

Быстры і глыбокі Нёман з плескам прымае ў свае халодныя абдымкі купкі чырвоных байцоў, і праз невялікі час яго паверхня пакрываецца шэрымі целамі забітых.

Наступае крытычны момант.

Белапалякі развіваюць шалёны ўраганны агонь. З усіх бакоў накіравалі яны сюды, на маленькі кавалачак Немана, сотні пудоў метала.

Бушуе і раве Нёман. Слупы вады разам з чалавечымі целамі дзесяткамі ўздымаюцца ўгару. Тысячы куль зрашэчваюць паверхню вады з пулам і свістам.

Крывавым становіцца Нёман.

Страшэнны грукат артылерыі, кулямётаў і вінтовак, крыкі і стогны людзей напаўняюць паветра і пякельнай жудасцю стаяць у вушшу. Але чырвоныя байцы па горла ў вадзе нястрымна ідуць, на той бераг Немана, каб там у штыкавой схватцы з заклятым ворагам выканаць баявы загад.

Ніхто і нішто не змога стрымаць іх адважнага наступу.

Вось ужо асобныя байцы на тым беразе. За імі дзесяткі… сотні. Рыхтуецца атака —самы адказнейшы момант бою.

— У атаку… за мной!—раздаецца каманда, і сотні байцоў, паднімаючыся як адзін гэтаму воклічу, узнімаюцца з зямлі і імкліва ідуць уперад.

Бясстрашны твары байцоў. Непахіснай рашучасцю перамагчы гараць іх вочы. Моцна сціснуты ў руках узятыя на перавес вінтоўкі.

Праціўнік узмацняе ўсё больш і больш свой агонь. Але позна.

Ура-а-а!.. Ура-а-а! — раздаецца магутны баявы кліч чырвоных рот, і яны бягом кідаюцца ў штыкі. Усяго толькі пару мінут прабегчы невялічкі кусочак поля, і там, у акопах праціўніка, вырашыць лёс бою.

Але не прымае штыкавога бою праціўнік, яму не пад сілу чырвоныя штыкі, і ён бяжыць, бяжыць, астаўляючы нам кулямёты, вінтоўкі, патроны…

Чырвоныя роты дружна праследуюць паноў, захватваючы іх у палоны цэлымі падраздзяленнямі.

«Камбрыгу 10,4 сд. Бліжэйшая задача, пастаўленая палку, выканана ў 11[00]. Захвачана многа палонных, багатыя трафеі. Прыступаю да выканання наступнай задачы—наступлення на м. Лунно».

СПЕГАЛЬСКІ

ШТО ЧЫТАЦЬ

Грамадзянская вайна ў мастацкай літаратуры.

1. Эдуард Багрыцкі — «Дума про Опанаса».
2. Дзем'ян Бедны—«Красноармеец Иванов».
3. В. Вішнеўскі — «Первая конная».
4. Іваноў — «Партизанские повести».
5. Лебедзінскі — «Неделя».
6. Серафімовіч — «Железный поток».
7. Фадзееў — «Разгром».
8. Фурманаў — «Чапаев», «Мятеж».
9. Шолахаў — «Тихий Дон».
10. Стаўскі — «Сильнее смерти».
11. Ясноўскі — «Всадники».
12. Астроўскі — «Как закалялась сталь».
13. Колас — «Дрыгва».
14. Фіш Г. — «Мы вернемся, Суоми».

К. Е. ВАРАШЫЛАЎ

СТАЛІН І ЧЫРВОНА[Я] АРМІЯ

(КАНЕЦ УРЫУКА)

рэгулярнай арміі. Кіпучая натура таварыша Сталіна, яго энергія і воля зрабілі тое, што здавалася яшчэ ўчора немагчымым. На працягу самага кароткага часу ствараюцца дывізіі, брыгады і палкі. Штаб, органы снабжэння і ўвесь тыл радыкальнейшым чынам ачышчаюцца ад контррэволюцыйных і варожых элементаў. Совецкі партыйны апарат паляпшаецца і падцягваецца. Вакол таварыша Сталіна яднаецца група старых большэвікоў і рэволюцыйных рабочых і замест бездапаможнага штаба, вырастае на Поўдні ля варот контррэволюцыйнага Дона, чырвоная большэвіцкая крэпасць.

Царыцын у той перыяд быў перапоўнен контррэволюцыянерамі рознастайных масцей, ад правых эсэраў і тэрарыстаў да махровых манархістаў. Усе гэтыя паны да паяўлепня таварыша Сталіна і прыбыцця рэволюцыйных атрадаў з Украіны адчувалі сябе амаль свабодна і жылі, чакаючы лепшых дзён. Каб забяспечыць рэарганізацыю чырвоных сіл на фронце, трэба было жалезнай бязлітаснай мятлой прачысціць тыл. Рэўваенсовет на чале з таварышом Сталіным, стварае спецыяльную Чэка і ўскладае на яе абавязак ачысціць Царыцын ад контррэволюцыі.

… Кіраўніцтва таварыша Сталіна не абмяжоўваецца габінетам. Калі неабходны парадак наведзен, калі аднаўлена рэволюцыйная арганізацыя, ён адпраўляецца на фронт, які к таму часу расцягнуўся больш чым на 600 кіламетраў. І трэба было быць Сталіным і мець яго буйнейшыя арганізатарскія здольнасці, каб не маючы ніякай ваеннай падрыхтоўкі (таварыш Сталін ніколі не служыў на ваеннай службе!), так добра разумець спецыяльныя п[…] пытанні ў тагочаснай над[…] труднай абстаноўцы.

Памятаю, як цяпер, пачата[…] ня 1918 года. Красноўскія к[…] часці вядуць наступленне на […]цын, прабуючы канцэнтрычн[…] рам адкінуць чырвоныя палкі […]гу. На працягу многіх дзён чы[…] войскі на чале з комуністычн[…] візіяй, якая поўнасцю склада[…] рабочых Данбаса, адбіваюць […]лючнай сілы націск бліскуч[…] нізаваных казацкіх часцей. Г[…]лі дні найвялікшай напруж[…] Трэба было бачыць таварыш[…]ліна ў гэты час. Як заўсёды, […]ны, углыблены ў свае мыслі, […]таральна цэлымі суткамі не […] размяркоўваючы сваю інтэн[…]шую работу паміж баявымі […]ямі і штабам арміі. Становіш[…] фронце станавілася амаль ка[…]фічным. Красноўскія часці, п[…]мандваннем Фіцхалаурава, Ма[…]ва і іншых, добра прадуманы[…] неўрам, цяснілі нашы змо[…]нёсшыя вялікія страты […] Фронт праціўніка, пабудаван[…]ковай, якая ўпіралася сваімі […]гамі ў Волгу, з кожным днё[…]каўся ўсё больш і больш. У […] было шляхоў адыходу. Але […] аб іх і не клапаціўся. Ён бы[…]нікнут адзінай свядомасцю, […] думкай—перамагчы, разбіць […]ва што-б там ні стала. І гэта […]крушальная воля Сталіна пер[…]лася ўсім яго бліжэйшым с[…]кам, і не гледзячы на амаль […]ходнае становішча, ніхто не […]ваўся ў перамозе.

І мы перамаглі. Разгромлен[…] раг быў адкінут далёка к Дон[…]

НА ФРАНТАХ ГРАМАДЗЯНСКАЙ ВАЙН[Ы]

(Успаміны тав. МІСУНА)

1918 год. Я быў тады на Украіне. У раёне Юзаўкі паступіў у чырвонагвардзейскі атрад, які змагаўся супроць генерала Каледзіна.

Успамінаецца такі выпадак. Наш маленькі атрад з рабочых—шахцёраў знаходзіўся на Нова-Якаўлеўскім рудніку. За 5 кілометраў на Рыкаўскім рудніку размясцілася казачая белагвардзейская банда. Яны рыхтавалі ўдар на наш руднік. Акрамя вінтовак, у нас быў кулямёт. Наш атрад раздзяліўся на чатыры групы. Я быў каля кулямёта, які стаяў на вежы царквы.

Казакі зусім ужо блізка. Мы чуем іх каманду. Мы бачым, як на сонцы блішчаць іх шаблі. Наш камандзір […]даў каманд[…] «агонь» і […] стракатаў на[…]лямёт. Мы […]ку адбілі […] гледзячы на […] што бела[…]двейцы […]значна лепш[…]броены. Мы былі моцны […]вісцю да эксплаататараў.

Разам з чырвонагвардзейскім […]радам, які ўліўся ў Чырвонук[…]мію, у 1920 годзе я знаход[…] на заходнім фронце. Мне […] было 17 год. Наш атрад за[…] далёка ў тыл белым. Каб не […] зусім адрэзанамі ад сваіх, […] адыходзілі. Мне далі адказне[…] заданне — перанесці праз ф[…] белых дакументы, грошы і […] каштоўнасці Мядзельскага во[…]кома. Усе мае думкі былі […] цэнтраваны на выкананні […] задання. І я яго выканаў.

Перабежка на новую пазіцыю

Дазорны.